

מיגו במקום חזקה

לאור סוגיית "אין אדם פורע תוך זמנו"

ראשי פרקים

- א. פתיחה
- ב. מיגו
- ג. מיגו דהעזה
- ד. פלגינן דיבורא
- ה. הפה שאסר הוא הפה שהתיר
- ו. הלכה

א. פתיחה

למדנו במסכת בבא בתרא :

אמר ריש לקיש: הקובע זמן לחבירו, ואמר לו פרעתיך בתוך זמני – אינו נאמן, ולואי שיפרע בזמנו.

אביי ורבא דאמרי תרוייהו: עביד איניש דפרע בגו זימניה – זימנין דמתרמו ליה זוזי, אמר: איזיל איפרעיה כי היכי דלא ליטרדן...

והלכתא כר"ל... חזקה לא עביד איניש דפרע בגו זימניה.

איבעיא להו: תבעו לאחר זמן, ואמר לו פרעתיך בתוך זמני, מהו? מי אמרינן: במקום חזקה אמרינן מה לי לשקר, או דילמא במקום חזקה לא אמרינן מה לי לשקר?

בבא בתרא ה, א – ו, א

הגמרא דנה בשאלה האם ישנו כלל לפיו אדם לא פורע את חובו בתוך זמן הפירעון. אם יתקבל כלל כזה, האדם הטוען כי פרע את חובו בתוך זמן הפירעון לא יהיה נאמן.

בסוגיה מוצגת דעת ריש לקיש הסובר כי אין אדם פורע תוך זמנו, ולעומתה מוצגת דעת אביי ורבא הסוברים כי ישנם אנשים שפורעים תוך הזמן, ולפיכך אין לקבל כלל הלכתי הקובע בצורה גורפת כי אדם פורע תוך זמנו. בסופו של דבר הגמרא מכריעה כדעת ריש לקיש וקובעת כי אין אדם פורע תוך זמנו.

בהמשך הסוגיה הגמרא דנה האם בכל זאת אדם הטוען שפרע בתוך זמנו יהיה נאמן מתוך כך שיוכל לטעון טענת "מיגו" – כלומר, האם מכיוון שהוא יכול היה לטעון טענה אחרת המוציאה אותו זכאי, כאשר בחר בטענה שפרע בתוך זמנו אין סיבה שישקר, ויהיה נאמן בטענתו; או שמא החזקה של "אין אדם פורע תוך זמנו" מכריעה אף את טענת ה"מיגו" והוא לא יהיה נאמן.

המאמר יגע בקצתו בספק הגמרא – איזה כוח יותר מכריע בהכרעת המשפט, מיגו של "מה לי לשקר" או חזקה. אמנם, עיקר הדגש במאמר יהיה ניסיון לברר מהו "מיגו", איזה מרכיבים הוא מכיל בתוכו, ואיך הוא מתמודד מול החזקה. כמו כן נתייחס לחזקה של "אין אדם פורע תוך זמנו", ונדון בסוג החזקה הנמצא לפנינו.

ב. מיגו

תפקידו של המיגו הוא לחזק טענה חלשה של בעל הדין, אשר ביסוסה חלש מצד עצמה, ובכך לתת לו יותר סיכויים לנצח בדין.

מקובל להגיד שישנם שני סוגים של מיגו – מיגו 'בירור' ומיגו 'כח הטענה':

מיגו 'בירור': הנתבע יכול היה לטעון טענה אחרת המוציאה אותו זכאי, ולכן כאשר בחר בטענה זו אין סיבה שישקר, כי אם הוא רצה לשקר הוא יכול היה לשקר בצורה אחרת – ולפיכך הוא יהיה נאמן בטענה אותה הוא טוען עכשיו. כך על ידי המיגו מתברר כי בטענה שהוא טוען כעת הוא אינו משקר. מיגו של 'כוח טענה': הנתבע טען טענה, שיכולה להוציא אותו זכאי אם היא תאומת. אנו איננו יודעים אם טענתו נכונה או לא. הנתבע יכול היה לטעון טענה אחרת שמוציאה אותו זכאי ללא שום צורך באימות טענתו. אולם, במקרה הנמצא לפנינו לא מבורר יותר שהנתבע דובר אמת בטענתו¹, מכיוון שידוע לנו שנוח לו יותר לטעון את הטענה שטוען כעת. אם הוא היה רוצה לשקר, הוא היה טוען את הטענה שטוען עכשיו. אמנם בכל זאת אנו פוסקים כי יהיה נאמן בטענה שטוען כעת.

לאחר שהצגנו את המרכיבים השונים שישנם ב"מיגו" נתמקד כעת במיגו של כוח טענה. השאלה העולה כאשר דנים בהגדרה של מיגו 'כח הטענה' היא: מדוע אדם הטוען טענה כזאת יהיה נאמן, אם הטענה האחרת אינה מבררת שהוא דובר אמת? אנחנו נציע שתי הסתכלויות שונות על מיגו כוח טענה – האחת של ר' שמעון שקאפ, והשניה של ר' אלחנן וסרמן. נעיין בדברי ר' שמעון שקאפ בהם הוא עוסק באופן ביצועו של מיגו "כח טענה":

אלא האופן הב² פועל שם דכיון שהיה בכח אביהם לזכות בדבר ע"י אמירה גרידא, בלא ראייה ועדים מן החוץ חשבינן הדבר כבר בחזקתו ושוב אין צריך בירור, וסגיגא בטענה בלא בירור, דהכלל הוא שהמוציא מחבירו עליו הראיה.
חידושי רבי שמעון יהודא הכהן, מסכת בבא מציעא, סימן ה

לפי הבנתי את דבריו, נראה כי היסוד המוביל בנאמנותו של הנתבע היא חזקתו של הנתבע בחפץ העומד בתביעה. נסביר: ישנו כלל בדיני ממונות הקובע כי אדם שרוצה להוציא חפץ מחברו, עליו להביא ראיה לכך שהחפץ שלו. ללא ראיה החפץ יישאר אצל מי שמחזיק בו כעת. ניתן דוגמה להבהרת העניין: ראובן תובע משמעון כסף, ושמעון כופר בחוב שלו לראובן. שמעון יהיה נאמן כי המוציא מחברו עליו הראיה. אולם כאשר ראובן הלווה לשמעון כסף בנוכחות שתי עדים המצב שונה. מרגע ההלוואה יש ראיה לראובן ששמעון חייב לו כסף. אם ראובן יתבע את הכסף בתוך זמן הפירעון, ראובן יזכה בכסף, כי ידוע לנו ששמעון חייב לו כסף ואין אפשרות ששמעון החזיר את הכסף בתוך הזמן כי חזקה בידנו שאין אדם פורע תוך זמנו. אולם, כאשר אנו מגיעים לזמן הפירעון הראיה של ראובן מתערערת – יכול להיות ששמעון החזיר לו היום את הכסף. לפיכך, "חזקת הממון" חוזרת לשמעון. שמעון יהיה נאמן בטענתו שטוען "פרעתוך בתוך זמני". לא מצד שהוא אומר אמת, מושגי אמת ושקר אינם שייכים כאן. אלא אנו נאמר לתובע: "הבא ראיה ששמעון לא החזיר לך את הכסף" והסיבה לכך היא שאין ודאות מוחלטת ששמעון עדיין בחוב לראובן, מפני ששמעון היה יכול לטעון "פרעתוך היום" ולהפטר, ולפיכך הוא נאמן בחזקתו. על כל פנים, היה מקום לטעון כי ברגע ששמעון טוען שהוא פורע בתוך הזמן – הוא מודה שלא פרע היום, במועד הפירעון, ולפיכך הוא לא יהיה נאמן בגלל החזקה ש"אין אדם פורע תוך זמנו". אך אי

1. מקודם הסברנו בהגדרת "מיגו בירור" כי בעקבות העובדה שהנתבע יכול היה לטעון טענה אחרת ולצאת זכאי – אין סיבה לומר שהוא משקר בטענה זו שטוען עכשיו ולכן נאמין לו. במקרה הנמצא לפנינו אין בירור בכך שלא טען את הטענה האחרת.

2. הכוונה למיגו של כח טענה.

אפשר לסבור כך, כי יכולתו של ראובן לטעון טענת חוב, היא רק בזכות העובדה ששמעון טען שפרע בתוך הזמן, ולא טען שפרע היום. לפיכך, לא נחייב את שמעון כסף עד אשר ראובן יביא ראיה אשר איננה תלויה בטענות שמעון.

ג. מיגו דהעזה

אחד מן המקרים שבהם יש מיגו של כח טענה הוא מקרה של 'מיגו דהעזה'. מיגו דהעזה מאופיין במצב בו הנתבע טוען טענה שאיננה מבוססת, ויש לו אפשרות לטעון טענה אחרת אשר יכולה לפטור אותו, אולם הוא צריך להעזיז פנים באומרו אותה. במצב כזה א"א להגיד "מה לי לשקר", כי האפשרות האחרת לשקר הייתה דורשת ממנו להעזיז, ולכן לא מבורר שהנתבע דובר אמת. אולם מיגו של כח טענה יש כאן, כי הנתבע מוחזק בחפץ. ישנן מספר פעמים בהן יש שימוש במיגו דהעזה. אחת מן הדוגמאות נמצאת במסכת בבא בתרא דף לו. ³ נעייין במקרה ונסביר את טענת המיגו המתוארת על פי הסברו של ר' שמעון שקאפ למושג 'מיגו כח טענה':

הנהו עיזי דאכלו חושלא בנהרדעא (אכלו את שעורים קלופים של אחד מתושבי המקום), אתא מרי חושלא תפסינהו והוה קא טעין טובא (בעל החושלא טען שעזים אכלו לו הרבה חושלא ודרש כסף רב מבעל העזים); אמר אבוה דשמואל: יכול לטעון עד כדי דמיהן, דאי בעי אמר: לקוחות הן בידי (כלומר: בעל החושלא יכל לטעון שיש לו חזקה על העזים, לכן זכאי לקבל כסף בשווי העזים). והאמר ר"ל: הגודרות אין להן חזקה! שאני עיזי, דמסירה לרועה. והא איכא צפרא ופניא! בנהרדעא טיעיני שכיחי, ומידא לידא משלמי. בבא בתרא לו, א

המיגו דהעזה מוזכר בדברי "אבוה דשמואל". אם היה טוען בעל החושלא "לקוחות הן בידי" (כלומר הם שלי) הוא היה מעיז פניו מול בעל העזים, כי בעל העזים טוען שהעזים שלו, לכן א"א להגיד שנוח לבעל החושלא לשקר בטענה כזאת.

אבל, מיגו של כח טענה יש כאן. העיזים נמצאים ברשות תובע, אנחנו אומרים שהם שייכים לנתבע (בעל העזים) רק בזכות הודאתו של התובע (בעל החושלא). התובע יכול היה לטעון שהעזים שלו. לפיכך, נגיד לנתבע כי כדי להוכיח שהעזים שלו – הוא צריך להביא ראיה, וכל זמן שהנתבע לא יביא ראיה הוא לא יוכל להשיג את העיזים ללא תשלום עד כדי שווי דמיהם. אמנם היה אפשר לטעון שיש ראיה לנתבע. הרי התובע מודה שהעזים הן של הנתבע, ולכאורה ראיה זו מספיקה לנתבע כדי להיפטר מלשלם עד כלל. אך אי אפשר לסבור כך כי הדבר היחיד שמוכיח שהעזים של הנתבע הוא הודאתו של התובע, והתובע דורש ממנו סכום כסף בשווי העזים. בעצם אותו האדם שהנתבע סומך עליו מביאו לידי חיוב תשלומים. כדי להוכיח שהעזים שלו ללא הודאת התובע עליו להביא ראיה אחרת, וכל זמן שלא הביא ראיה חייב לשלם בשווי העזים.

3. האחרונים מביאים ראייה ממקרה זה שאמרינן מיגו דהעזה: קצות, סימן עח אות ה. רבי שלמה איגר בספר העיקרים, חלק ב עיקר "אאפת"ז", ענב ה "תבעו ביום דמישלם זימנא וטען פרעתי תוך זמנו".

ד. פלגינן דיבורא

עד עכשיו הסברנו את הבנתו ר' שמעון שקאפ במושג "מיגו כח טענה", ואת ישומיה בדוגמאות. עכשיו נעבור לייצג את שיטת ר' אלחנן וסרמן. שיטת ר"א מוצגת בספרו "קובץ שיעורים" גבי הנושא "פלגינן דיבורא" במיגו.

מהו "פלגינן דיבורא"? נסביר: ישנם מצבים בהם אנו מחלקים את טענת הנתבע ("פלגינן") וקובעים שחלק מדבריו מקובלים וחלק לא. כאשר המיגו הניצב לפנינו הוא מיגו של בירור, לא שייך לחלק בטענה כי הטענה כולה היא אמת אצלנו. אולם במיגו כוח טענה אשר בה מושגי אמת ושקר אינם רלוונטיים, שייך לומר "פלגינן דיבורא"⁴. נעייין בסיפור הממחיש מהו "פלגינן דיבורא":

קריביה דרב אידי בר אבין שכיב ושבק דיקלא, רב אידי בר אבין אמר: אנא קריבנא טפי, וההוא גברא אמר: אנא קריבנא טפי, לסוף אודי ליה דאיהו קריב טפי, אוקמה רב חסדא בדיה. א"ל: ליהדר לי פירי דאכל מההוא יומא עד השתא, אמר: זה הוא שאומרים עליו אדם גדול הוא? אמאן קא סמיך מר? אהאי, הא קאמר: דאנא מקרבנא טפי. אביי ורבא לא סבירא להו הא דרב חסדא, כיון דאודי - אודי.

בבא בתרא לג, א

הגמרא מספרת על ויכוח בנושא ירושת דקל שהתנהל בין רב אידי בר אבין לבין אדם נוסף הנשאר בעילום שם⁵. רב אידי טען שהוא קרוב יותר ואלמוני טען שהוא קרוב יותר. תוס'⁶ מביאים את גירסת ר"ח לסוף הסיפור. לפי הר"ח, ראב"א הביא עדים שהוא קרוב, ואלמוני לא היה עדים לקרבתו והוא נשאר בספק. כתוצאה מכך הקרקע יצאה מתחת ידו⁷ ועברה לראב"א. אח"כ ראב"א דרש גם שאלמוני ישלם לו את הפירות של הקרקע שאכל מהם באותם שנים. רב חסדא פטר את אלמוני בטענת מיגו: שאם היה רוצה היה אומר לא אכלתי והיה נפטר נאמן גם להגיד אכלתי ומשלי אכלתי.

הקובץ שיעורים⁸ הקשה על דברי התוס'. כיצד יתכן לומר שנאמין לו שהפירות שלו, הרי פסקנו שהקרקע של ראב"א, ומכיוון הקרקע והפירות הם גוף אחד, אם הם של אחד מן הצדדים הם לא של השני! אמנם, אם נפרש שהמיגו הוא מטעם "כוח טענה" (או "נאמנות" בלשון הקובץ שיעורים) מובן למה הוא נאמן לומר שהפירות שלו. כי כאשר העדים באו ואמרו שראב"א הוא קרוב הם לא אמרו שהקרקע שלו, אבל מכיוון שראב"א היה ביסוס לטענתו (הטענה היא: "אני קרוב") ולאמוני לא היה ביסוס – הקרקע עברה לראב"א. אולם, לגבי תביעת הפירות לאלמוני יש ביסוס לטענתו (– המיגו), לפיכך טענתו לגבי הפירות מבוססת ואי אפשר להוציא את הפירות ממנו.

לפי דעתי, יש שוני בין תפיסתו של ה"קובץ שיעורים" את המיגו לבין תפיסתו הרב שקאפ למיגו כח טענה. הקובץ שיעורים טוען שיש צורך בכלי שיהדוף ממך את הסבירות שאתה משקר על מנת שתהיה נאמן, בעוד שר' שמעון איננו מחפש כלי שיהדוף ממך את הסבירות לשקר – מספיק שאתה מוחזק בחפץ כדי לנצח בטענתך.

לפי ר"א, צורת המיגו⁹ של "מה לי לשקר" נכנסת גם כאן, אולם מה שמאפיין את מיגו 'כח הטענה' כאן היא האפשרות לחלק את הדיבור. מכיוון שהעדים כאן לא טוענים שהקרקע של ראב"א, אלא טוענים

4. עייין ב"קובץ שיעורים" סימן ג אות "כ".

5. להלן יכונה בכינוי "אלמוני".

6. לג, א ד"ה 'ה'ג'.

7. עד שלא הובאו ראיות לבעלות על הנכס, הדין הוא: כל דאלימ גבר. לפיכך ההוא גברא החזיק בחצר עד שהוציאו אותה ממנו.

8. ביאורים למסכת בבא בתרא, אות קמד

12. צריכה עוד לבוא כאן הערה !!!

שהוא קרוב, נוצר פה מצב של כוח. בכל "מגרש" ינצח מי שמביא את הראיה היותר חזקה – ב"מגרש" של תביעת הקרקע בעל הראיה היותר חזק הוא ראב"א, אולם ב"מגרש" של תביעת הפירות, בעל הראיה היותר חזק הוא האלמוני ולכן הוא ינצח. מכל האמור יוצא, כי לדעת הקובץ שיעורים היחוד של מיגו "כח טענה" הוא לא בעצמותו, אלא במציאות שאליה הוא נקלע – שם הוא מתגלה ככח טענה.

ה. הפה שאסר הוא הפה שהתיר

לגבי תוכנו של המיגו הנידון בסוגיה נחלקו האחרונים. המקרה המובא בסוגייתנו הוא שהנתבע עומד לאחר זמנו וטוען שפרע את החוב בתוך זמנו. המיגו כאן הוא שיכול היה להפטר בטענה של פרעתין לאחר זמני, ולכן יהיה נאמן בטענתו שפרע בתוך זמנו. במיגו כזה נסתפקה הגמ' האם נאמן מול חזקה או לא. דעת הש"ך היא שהספק של הגמ' הוא גם במיגו אחר, כגון מיגו של תביעת יורשים בפקדון בתוך זמן החוב, כאשר טענת הפטור היא "נאנסו המעות הנמצאים בפקדון"¹⁰. בעל "קצות החושן" טוען כנגד הש"ך, כי ספק הגמ' הוא רק במקרה שתבעו לאחר זמנו, שאז המיגו הוא של הפה שאסר הוא הפה שהתיר,¹¹ אולם במקרה של סימן ק"ח המיגו הוא מיגו רגיל ולכן החזקה מנצחת במקרים כאלו. מהו יסוד החילוק בין מיגו של "הפה שאסר" לבין מיגו רגיל, הגורם לשינוי ביחס לתוקפו של המיגו? נעיין בדברי הקצות:

דלא אמרינן מגו במקום חזקה דתוך זמנו אלא דוקא לאחר זמנו דהוא הפה שאסר הפה שהתיר כיון דאינו ידוע החזקה אלא על פיו, אבל בעומד תוך זמנו דידיע החזקה אע"ג דאית ליה מיגו אינו נאמן במקום חזקה.

קצות החושן, סימן עח סעיף ה

בהשקפה ראשונה, נראים דברי הקצות תמוהים, הרי בשתי הטענות יש טענה של הפה שאסר. בטענה של מיגו "נאנסו", אנו אומרים לתובע כי כל הוכחתו שהחפצים לא נאנסו היא הודאת הנתבע, והנתבע הרי טוען שהחזיר. במקרה כזה נאמר כי הנתבע שאסר את עצמו ע"י כך שלא בחר בטענת "נאנסו". הוא זה שהתיר את עצמו ע"י כך שטען שהחזיר, ולכן יהיה פטור מתשלומים. בטענה של פרעתין תוך זמני גם יש את טענת הפה שאסר, כי התובע נסמך על טענת הנתבע שמועד הפרעון לא היה לאחר הזמן. אנו נאמר לתובע כי אין לו אפשרות להפעיל פה את חזקת "אין אדם פורע תוך זמנו", כי אותו נתבע שאסר את עצמו (שעליו נשען התובע), בעצם מתיר את עצמו בכך שטוען שפרע.

נראה אפוא שכוונת הקצות במינוח "הפה שאסר" שונה. ההבדל הוא, שבמיגו של "נאנסו" ידוע לנו בוודאות שאם פרע, זה היה תוך הזמן. על כן, אם טוען שפרע, אין אנו צריכים לעדותו שהפירעון היה בתוך זמנו אלא הדבר ברור לנו, החזקה אינה תלויה בו. אמנם, אנו לא יודעים אם הוא החזיר את הפיקדון או שנאנס לו הפיקדון. בעקבות כך טענת מיגו אכן תהיה כאן. אולם, טענת המיגו היא חלשה מול החזקה הודאית, ולכן בוודאי שהחזקה תגבר.

10. ועיין בסמ"ע. בנוסף עיין בש"ך איך הוא מסתדר עם כך שאין מיגו במקרה של הפקדון.

11. ולהלכה מכריעים ש"מיגו של הפה שאסר" גובר על החזקה, כפי שנראה בהמשך.

ברם, במקרה של "פורע לאחר זמנו" אין אנו יודעים אם הוא פרע בתוך זמנו או לאחר זמנו, וכל החזקה סמוכה על מלותיו, כך שהחזקה מוטלת אף היא בספק. במצב כזה החזקה אינה מתגברת על המיגו של "הפה שאסר".

1. הלכה

פסק הרי"ף¹², כי בספק הגמ' – מקילים על הנתבע ומחמירים על התובע, ולכן מיגו גובר על החזקה. לפיכך, ישבע הלווה שבועת היסת שפרע ויפטר. וכתב הנמוק"י בביאור לדברי הרי"ף כי זהו כלל גדול במוציא מחברו עליו הראיה.

השו"ע פסק גם הוא כדברי הרי"ף שיש מיגו במקום חזקה¹³, והסביר בעל "קצות החושן" כי רק מיגו של "הפה שאסר" גובר על חזקה, אולם מיגו רגיל אינו גובר על החזקה¹⁴.

12. דף ג. בדפי הרי"ף.

13. סימן עח סעיף ד.

14. שם סימן ה בקצות.